

Inleiding

Vanuit de WWB worden twee opdrachten aan de gemeenten gegeven. Ten eerste ervoor zorgen dat zoveel mogelijk cliënten zo duurzaam mogelijk kunnen voorzien in hun eigen behoeften door middel van werk. Ten tweede, als dat (vooralsnog) niet lukt te zorgen voor een toereikende inkomensvoorziening. In het beleidsplan 2010 wordt uiteengezet hoe de afdeling Sociale Zaken uitvoering gaat geven aan de re-integratie in 2010 en een evaluatie van het gevoerde re-integratie beleid in 2009.

Evaluatie 2009

Wat hebben wij in 2009 gedaan aan re-integratie en wat is hiervan het resultaat?

Re-integratie

In 2009 is te zien dat de gevolgen van de economische recessie licht zichtbaar zijn geworden. Het cliëntenbestand is licht gestegen van 150 cliënten (per 1 januari 2009) naar 151 cliënten (stand op 1 oktober 2009). De voorgenomen daling naar 147 cliënten is niet gerealiseerd. Van het gehele bestand is op 1 oktober 2009, 46% op een traject. Ons streven was om 50% van de cliënten een traject in ruime zin te laten volgen. Tot 1 januari 2010 zijn nog de nodige inspanningen verricht om het aantal ingezette trajecten te verhogen. Per 1 oktober 2009 is een extra consultant aangesteld. Daarnaast zijn de periodieke heronderzoeken (die eens in de acht maanden werden afgenomen) afgeschaft. Er is tijdelijk een coach aangetrokken om de consultants te coachen bij de uitvoering van het re-integratiebeleid. Met deze maatregelen wordt de re-integratie meer vorm en inhoud gegeven. Hiermee wordt de focus op de rechtmatigheid van het verstrekken van uitkeringen verlegd naar de doelmatigheid (uitstroom naar werk).

Overgang 65+ naar SVB

De overgang van de 65+ gerechtigde WWB cliënten naar de SVB is per 1 augustus 2009 gerealiseerd.

Invoering Wet investeren in Jongeren (WIJ)

Jongeren krijgen vanaf 1 oktober 2009 geen bijstand meer. Gemeenten worden verplicht jongeren van 18 tot 27 jaar die zich melden voor een uitkering, een persoonlijk aanbod te doen dat bestaat uit werk, scholing of een combinatie van beide. Zij krijgen nog wel een (soberder) financiële ondersteuning in combinatie met een leer- werkplicht. Het uitgangspunt is: het creëren van een voorziening waardoor jongeren niet in de bijstand komen. Gemeenten worden verplicht om jongeren die zich bij de gemeente melden een leer/werkaanbod te doen. Voor de invoering van de WIJ is het Tijdelijk raadsbesluit genomen om de WIJ per 1 oktober 2009 uit te kunnen voeren. De verordeningen die voor de WIJ moeten worden vastgesteld, kunnen daarom later worden aangeboden ter vaststelling. In het laatste kwartaal van 2009 wordt gewerkt aan het vorm geven van de trajecten die aangeboden moeten worden in het kader van de WIJ.

Groningen@work

De manier van werken met Groningen@work is voortgezet in 2009. Met de invoering van de Wet investering in Jongeren (WIJ) moet het aanbod voor de doelgroep tot 27 jaar worden vastgelegd in een verordening. Hoe dit aanbod eruit moet gaan zien, wordt in 2009 - begin 2010 verder uitgewerkt.

De doelgroep vanaf 27 jaar zal zoveel mogelijk middels maatwerk worden bemiddeld naar werk. Voor de deelname aan Groningen@work is de leeftijdsgrensuitbreiding naar 65 jaar (de leeftijdsgrens was 27 jaar) onderzocht en niet uitgebreid. De reden hiervoor is dat bij de keuze voor maatwerk een dergelijke algemene aanpak niet past, het traject is niet voor iedereen geschikt. Daar waar nodig kan het traject worden ingekocht als onderdeel van het re-integratietraject.

Voormalige id-ers

Met het verdwijnen van de WIW- en Id-regeling heeft de raad zich geconformeerd aan het voorstel om door natuurlijk verloop (leeftijd, vertrek, einde contract) het gesubsidieerde deel ID af te bouwen. Om vast te stellen of er voor deze doelgroep mogelijkheden bestaan om met behulp van een re-integratietraject of een andere voorziening reguliere arbeid te vinden heeft er in 2009 een screening van deze groep plaatsgevonden. De screening van de groep id-werknemers is in 2009 afgerond. Hieruit blijkt dat er voor de huidige id-werknemers geen realistisch alternatief is. Bij afbouw of stopzetten van de subsidie is de kans groot dat de werknemer terugkeert naar de WWB-uitkering. Eén werknemer heeft aangegeven gebruik te willen maken van het aangeboden re-integratietraject en één werknemer is uitgestroomd naar de WSW. Hiermee is het aantal voormalig id-werknemers gedaald naar 15 personen.

Sociale werkvoorziening

De wachtlijst voor de WSW is opgelost. Verder zal op grond van de meerjarenbeschikking 2010-2013 tussen de gemeente Haren en Trio Bedrijven de voortgang van de gemaakte afspraken over de dienstverlening periodiek in de gaten gehouden worden.

Participatiebudget

Met de invoering van het Participatiebudget in 2009 is een eerste stap gezet richting een meer integrale samenwerking op het terrein van re-integratie, inburgering en educatie. Hiermee wordt een samenhangende aanpak mogelijk omdat de bestaande schotten tussen de verschillende budgetten stapsgewijs worden weggenomen om meer financiële armslag te creëren. De kaders voor deze samenwerking worden vastgelegd in de notitie Participatiebudget. Deze notitie wordt samen met het CMO opgesteld en het streven is om deze notitie in februari 2010 voor te leggen aan de raad.

Invoering Civision werk en inkomen

In verband met het Digitaal Klant Dossier (DKD) is het nodig gebleken de computersystemen aan te passen. Zowel de registratie van de aanvragen als de activiteiten op het gebied van re-integratie moeten worden aangeleverd aan het Rijk. In 2009 is het systeem geïmplementeerd. De nodige aanpassingen van het systeem alsmede het werken met het nieuwe systeem en de werkprocessen hebben de nodige tijd geleverd in 2009. Door veranderende wet- en regelgeving (invoering WIJ) blijft het systeem aan onderhoud onderhevig.

Economische situatie

Vanwege de huidige economische crisis heeft het Centraal Plan Bureau (CPB) onlangs nieuwe cijfers gepubliceerd, waarin een raming wordt gegeven van de stijging van de werkloze beroepsbevolking. In 2008 bedroeg dit percentage 3,9%. Voor 2009 stijgt dit percentage naar 5,5%. En voor 2010 stijgt dit percentage volgens het CPB naar 8,75%. Als gevolg van deze stijgende werkloosheid neemt het aantal bijstandsuitkeringen landelijk naar verwachting toe van 265.000 in 2008 tot 315.000 in 2010. Dat betekent een toename van het aantal bijstandsgerechtigden van maar liefst 20%. Dat blijkt uit het door het Centraal Planbureau (CPB) gepresenteerde Centraal Economisch Plan 2009. De verwachte stijging van het aantal bijstandsgerechtigden met 20% betekent dat we onze ambities moeten bijstellen en dat eind 2010 het aantal bijstandsontvangers mogelijk terug zal zijn op het niveau van eind 2007.

Ontwikkelingen sociale zaken/plannen 2010

De invoering van het Participatiebudget brengt met zich mee dat alle personen of groepen de mogelijkheid moeten hebben en indien nodig geactiveerd moeten worden om mee te doen aan de samenleving. De komende jaren zal de aandacht moeten verschuiven naar de doelgroep met de grootste afstand tot de arbeidsmarkt. Er zal moeten worden geïnvesteerd in het activeren van cliënten met een grote afstand tot de arbeidsmarkt.

Dit zijn langdurige trajecten. Dit heeft ook voor het personeel gevolgen. Er moet worden uitgegaan van een nieuw mensbeeld: de burger die zijn eigen boontjes dopt en op eigen kracht zijn positie verbetert. Het gedrag en de benadering van de cliënt door de consulenten moet de zelfredzaamheid van de cliënt vergroten. De cliënt moet centraal staan en niet zozeer de regels. Het oude mensbeeld dat bijstandsklanten weinig kunnen behoort definitief tot het verleden. Door regels los te laten en de verantwoordelijkheid bij mensen zelf neer te leggen, krijgt de cliënt prikkels om het heft in eigen hand te nemen. De consulent moet daarom kennis hebben van de behoefte van de cliënten en zelfstandig beslissingen nemen om de ondersteuning te bieden die bij de cliënt past. Voor een organisatie als de onze die van oudsher gericht was op procesgericht en regelgericht te werken gaat dit de komende jaren een grote omslag in de bedrijfscultuur betekenen. Het is niet meer mogelijk een afwachtende houding aan te nemen. Het instrument huisbezoek zal meer worden ingezet. Tijdens deze huisbezoeken is er aandacht voor het inzetten van het minimabeleid en kunnen de bevindingen een rol spelen in het re-integratietraject. Door de meer actievere benadering van cliënten wordt nagestreefd de stijging van het cliëntenbestand in de hand te houden, we streven naar 150 cliënten eind 2010, en het aantal cliënten op traject te verhogen naar 75%.

Ondanks alle inspanningen van de cliënten zelf en van de consulenten zal er een deel van het bestand overblijven die voor langere tijd aangewezen zijn op een bijstandsuitkering. Het uitgangspunt dat ieder burger in principe voor zijn eigen inkomen weet te zorgen heeft zijn grenzen. Er is een deel van de doelgroep die niet de capaciteiten in huis heeft om uit te stromen naar de reguliere arbeidsmarkt. Voor sommige cliënten blijkt economische onafhankelijkheid te hoog gegrepen. Deze groep is redelijk in beeld (21%) en het grootste deel is soms met behulp van een arbeidsdeskundig onderzoek vrijgesteld van de arbeidsverplichtingen. De Wmo biedt de mogelijkheid om uitkeringsgerechtigden aan de onderkant van de arbeidsmarkt bij de samenleving te blijven betrekken middels vrijwilligerswerk en mantelzorg. In die zin kan de Wmo gezien worden als een verlengstuk van re-integratie. Deze werkwijze willen wij in 2010 meer uitwerken. Haren beschikt voor deze doelgroep over een steunpunt mantelzorg en het steunpunt vrijwilligerswerk. Een deel van de doelgroep heeft begeleiding nodig om maatschappelijk actief te zijn, te participeren.

Participatieladder

Om te bepalen waar iemand staat op het gebied van participatie in de samenleving is de Participatieladder ontwikkeld voor en door gemeenten. Die meet niet alleen hoeveel mensen er in slagen betaald werk te vinden, maar ook andere resultaten. Zoals werk met behoud van uitkering, vrijwilligerswerk, of het volgen van een cursus om noodzakelijke vaardigheden te leren. Ook dat zijn immers resultaten die tellen, zeker voor iemand die gewend was om nauwelijks de straat op te gaan. In 2010 zal de mogelijkheid onderzocht worden om deze Participatieladder te integreren in de werkwijze en in het computersysteem. In bijlage II is de Participatieladder opgenomen. Het principe van de ladder is simpel. Zes treden geven het participatieniveau aan. De onderste vier treden zijn voor mensen zonder een arbeidscontract. De bovenste twee voor mensen met regulier werk: met ondersteuning (trede 5) of zonder (trede 6). Wie op welke trede thuishoort is overzichtelijk gedefinieerd en valt relatief eenvoudig vast te stellen. Jaarlijks wordt tenminste één keer vastgelegd op welk niveau iemand thuishoort. Daarbij wordt ook gekeken of dat het maximaal haalbare niveau is, of dat de persoon in kwestie nog kan stijgen op de ladder.

Het beschikbare re-integratiebudget

Er is maar beperkt budget beschikbaar. Het beschikbare budget is geheel geoormerkt geld. Voor het jaar 2010 is in het Participatiebudget een voorlopige beschikking ontvangen waarin € 666.141,- voor het werkdeel voor Haren beschikbaar is gesteld. Hier wordt in eerste instantie gesubsidieerde arbeid uit betaald, de reeds aangegane verplichtingen voor voormalige ID-ers. In de kader notitie uit 2004 heeft de raad zich geconformeerd aan het voorstel om hier door natuurlijk verloop (leeftijd, vertrek, einde contract) het gesubsidieerde deel ID af te bouwen. Voor 2009 was hier een budget van globaal € 325.000,- voor benodigd. In 2010 wordt verwacht dat hiervoor een budget van globaal € 310.000,- benodigd zal zijn. Het resterende deel moet worden ingezet voor hier onder genoemde groepen.

Welke doelgroepen onderscheiden we? En welke prioritering geven we hen in ons beleid?

Om inzicht te krijgen in het klantenbestand en anderen die tot de gemeentelijke doelgroep gerekend worden maken we een onderscheid in doelgroepen. Dit onderscheid kan de basis zijn voor een succesvol re-integratiebeleid. Daarnaast dient de gemeente ervoor te zorgen dat verschillende groepen op een evenwichtige manier aan bod komen. Zowel het zittende bestand als de nieuwe instroom moeten zo snel mogelijk op het goede spoor, (daar waar mogelijk en gewenst richting werk) worden gezet. De onder de zorgplicht van de gemeente vallende doelgroepen kunnen dan als volgt worden gespecificeerd. Zo snel mogelijk, want het beleid van de gemeente Haren kenmerkt zich door 'voorkomen is beter dan genezen'. Daar waar we kunnen voorkomen dat burgers langdurig afhankelijk worden van een uitkering zullen we een intensieve inzet plegen. We willen zo preventief mogelijk werken. Dat bepaalt de prioriteitstelling (in energie, in actiesnelheid en in de inzet van instrumenten) voor bepaalde groepen. Hoogste prioriteit hebben de groepen van wie we het minst willen dat ze 'wennen' aan een uitkerings situatie.

Prioritering doelgroepen

Het uitgangspunt in de Wet werk en bijstand is individueel maatwerk. Individueel maatwerk staat een zekere doelgroepenbenadering in de weg, want alle gevallen zullen individueel beoordeeld worden. Door de keuze voor individuele benadering wordt voorkomen dat personen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt te gemakkelijk als niet-bemiddelbaar worden aangemerkt. Tevens wordt voorkomen dat personen, die echt niet kunnen werken, wel gedwongen worden om te werken. Toch zijn er argumenten te bedenken om te kiezen voor een bepaalde prioritering van het gemeentelijke aanbod richting werk. Er is immers maar beperkt budget beschikbaar. In bijlage I staat beschreven hoe de verdeling van het beschikbare budget over de verschillende instrumenten verdeeld wordt. Hierbij moet opgemerkt worden dat daar waar nodig geschoven kan worden met de beschikbare middelen tussen de instrumenten. De prioritering wijkt in de basis niet af van de voorgaande jaren. De eerste prioriteit hebben de jongeren, de tweede prioriteit de groep die met gerichte instrumenten en begeleiding een goede kans maakt om binnen een redelijke termijn uit te stromen naar arbeid, de derde prioriteit richt zich op personen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt, vervolgens de alleenstaande ouders, de niet uitkeringsgerechtigden, mensen met een ANW-uitkering en de ouderen.

1. Jongeren niet ouder dan 27 jaar

Met de invoering van de WIJ is er voor deze doelgroep een aparte voorziening in het leven groepen voor personen jonger dan 27 jaar. De WIJ kent het omgekeerde principe ten opzichte van de WWB. Bij de WWB vraagt de cliënt een inkomensvoorziening aan en vervolgens wordt er gekeken naar de mogelijkheden richting de arbeidsmarkt. Bij de WIJ wordt door de cliënt een werkleer aanbod aangevraagd en na acceptatie van het aanbod volgt een inkomensvoorziening indien nodig.

2. Personen met een relatief korte(re) afstand tot de arbeidsmarkt vanaf 28 jaar (fase 2 en 3)

Deze groep heeft een relatief grote kans op uitstroom, mits zij activiteiten krijgen aangeboden in de vorm van bemiddeling, scholing, een werkstage en eventueel gesubsidieerde arbeid als onderdeel van een re-integratietraject, gericht op uitstroom naar regulier werk. Onder deze groep vallen alle mensen die niet onder specifieke andere doelgroepen vallen. Bedoelde personen wordt zo snel mogelijk een aanbod gedaan voor een voorziening gericht op arbeid.

3. Personen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt

De WWB vraagt specifiek aandacht voor personen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt. Vaak zijn deze personen aangewezen op sociale activering. Ook personen met een taal en cultuur achterstand starten veelal vanuit deze positie. In de WWB wordt sociale activering meer dan ooit beschouwd als een integraal onderdeel van een traject richting werk. Ook personen zonder enkel arbeidsmarktperspectief krijgen een trajectaanbod met als einddoel (arbeids)participatie. Het verrichten van maatschappelijk nuttige activiteiten kan dus nooit het einddoel zijn, maar is altijd een tussenstap.

Het is niet te ontkennen dat er voor sommigen geen arbeidsmarktperspectief aanwezig is, maar het is niet de bedoeling om hier bij voorbaat al van uit te gaan. Ook kan deze doelgroep geschikt worden bevonden voor ongeschoold werk. Personen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt krijgen een traject aangeboden richting sociale activering, ter voorkoming van sociaal isolement.

4. **Alleenstaande ouders**

Voor de groep alleenstaande ouders is optimaal maatwerk van belang. Daarmee kan immers worden voorkomen dat de afstand tot de arbeidsmarkt toeneemt door een te lange afwezigheid uit het arbeidsproces. Vanuit het perspectief van een verantwoorde zorg voor kinderen moet de gemeente er wel voor zorg dragen dat er adequate voorzieningen worden aangeboden die een combinatie mogelijk maken van betaalde arbeid en de zorg voor de kinderen. Deze voorzieningen hebben betrekking op toereikende kinderopvang en op de eisen die aan regulier werk worden gesteld, zoals reistijd en werktijden. De verplichting om algemeen geaccepteerde arbeid te aanvaarden geldt voor de alleenstaande ouders met kinderen tot twaalf jaar slechts nadat het college zich genoegzaam heeft overtuigd van de beschikbaarheid van passende kinderopvang, de toepassing van voldoende scholing en de belastbaarheid van de belanghebbende (artikel 9, lid 4 WWB). De alleenstaande ouder met een ten laste komend kind tot vijf jaar kan op eigen verzoek ontheffing krijgen van de arbeidsplicht. Hier staat wel een scholingsplicht tegenover. Het college is verplicht binnen een periode van zes maanden een Plan van Aanpak op te stellen op het gebied van scholing/re-integratie. Er is onderscheid in alleenstaande ouders met en zonder startkwalificatie. Het college kan afzien van deze verplichting indien de scholing de krachten en bekwaamheden van de alleenstaande ouder te boven gaat. Het college zal in voorkomende gevallen de volledige arbeidsverplichting opleggen (artikel 9a WWB). Bij de alleenstaande ouders met kinderen tot vijf jaar en gehandicapte kinderen tot 18 jaar maakt ons college van burgemeester en wethouders een afweging tussen het belang van de arbeidsinschakeling en de invulling die de ouder wenst te geven aan de zorgtaken. De gemeente houdt hierbij rekening met een verantwoorde invulling van de combinatie arbeid en zorg en zal ook hier voorzieningen ter beschikking stellen die deze combinatie mogelijk maken. Indien een alleenstaande ouder nog geen startkwalificatie heeft, dan moet de zorgperiode voor de kinderen zo veel mogelijk worden benut voor de benodigde scholing.

5. **Niet-uitkeringsgerechtigden en mensen met een ANW-uitkering**

Mensen die niet werken en ook geen beroep doen op een uitkering ('nuggers') worden gestimuleerd te gaan werken. Het gaat veelal om mensen van wie de partner betaald werkt; voor het merendeel betreft het vrouwen. ANW-ers zijn mensen met een uitkering op grond van de Algemene Nabestaandenwet. Deze uitkering wordt verstrekt door de Sociale Verzekeringsbank. Recht op een ANW-uitkering hebben mensen die nabestaande zijn (en dus een partner hebben verloren) en die tevens kinderen onder de 18 jaar verzorgen ofwel die meer dan 40% arbeidsongeschikt zijn. Nabestaanden die hieraan niet voldoen, hebben geen recht op een uitkering, behalve wanneer ze zijn geboren voor 1950. Ongeveer 85% van de ANW-ers is vrouw. Nuggers en ANW-ers hebben geen arbeids- of sollicitatieplicht. Dit vraagt van gemeenten een andere manier van kijken dan naar bijstandsgerechtigden. Aan deze groep kan ook een duaal traject en/of sociale activering zoals vrijwilligerswerk aangeboden worden. Een persoon wordt alleen aangemerkt als behorend tot de doelgroep niet-uitkeringsgerechtigde indien er geheel geen sprake is van een uitkering. Indien er dus sprake is van een gedeeltelijke uitkering wordt bij de uitkerende instantie de verantwoordelijkheid neergelegd. Voor een persoon uit deze doelgroep geldt niet de voorwaarde dat men een bepaalde tijd werkloos moet zijn geweest om voor een re-integratietraject in aanmerking te komen. Kenmerkend voor deze doelgroep is verder dat er geen plicht bestaat om deel te nemen aan een re-integratie traject. Het is van belang dat er een aantal criteria worden gesteld om de re-integratie middelen zo effectief mogelijk te kunnen inzetten.

Criteria:

1. traject is de kortste weg naar werk;
2. minimaal 16 uur per week beschikbaar voor arbeid;
3. maximale duur traject zes maanden;
4. maximale trajectprijs € 6.000,-;
5. in beginsel een budgetplafond € 25.000,-.

Gemeenten mogen een eigen bijdrage rekenen in de kosten van re-integratie. Gezien de volledige verantwoordelijkheid die gemeenten hebben gekregen voor de besteding van het inkomen deel en het werkdeel van de Wet werk en bijstand, vraagt de gemeente in het kader van een verantwoorde besteding van de beschikbare re-integratiegelden een eigen bijdrage in de kosten van re-integratie aan cliënten die beschikken over een inkomen dat hoger ligt dan 120% van de geldende bijstandnorm.

6. Gemeentelijk beleid ten aanzien van de eigen bijdrage:
 - netto gezinsinkomen tot 120% van de toepasselijke bijstandsnorm: geen eigen bijdrage
 - netto gezinsinkomen van 120% tot 150% van de toepasselijke bijstandsnorm: eigen bijdrage ter hoogte van 25% van de kosten van re-integratie van belanghebbende
 - netto gezinsinkomen van 150% tot 200% van de toepasselijke bijstandsnorm: eigen bijdrage ter hoogte van 50% van de kosten van re-integratie van belanghebbende
 - netto gezinsinkomen van 200% en hoger van de toepasselijke bijstandsnorm: eigen bijdrage ter hoogte van 100% van de kosten van re-integratie van belanghebbende.

Als men door de te betalen bijdrage in de kosten van re-integratie met het netto gezinsinkomen in een lagere categorie valt gelden de bepalingen van de betreffende categorie tot aan de grens van de hogere categorie.

7. Vermogen:

Het (gezamenlijk) vermogen boven de vermogenscriteria, genoemd in de wet werk en bijstand, dient geheel te worden aangewend als eigen bijdrage.
8. Re-integratietrajecten zijn ten behoeve van ANW-ers/Nuggers waarbij sprake is van afstand tot de arbeidsmarkt.

6. **Ouderen van 57,5 jaar en ouder**

Speciale aandacht wordt gevraagd voor deze doelgroep. Het gaat daarbij om oudere cliënten van 57,5 jaar en ouder die al langere tijd een bijstandsuitkering hebben. Bij de behandeling van de nieuwe WWB is aangegeven dat deze mensen geen arbeidsplicht opgelegd krijgen, als na een eerste toets is vastgesteld dat ze geen perspectief hebben op de arbeidsmarkt. Zij kunnen zich richten op andere maatschappelijke activiteiten, zoals vrijwilligerswerk, tenzij men aangeeft toch wel aan het werk te willen en de kans op werk ook redelijkerwijs aanwezig is. Ons college kan in individuele gevallen om dringende redenen afzien van het opleggen van re-integratieverplichtingen, voor zover en voor zolang re-integratie niet in redelijkheid mogelijk is. Gelet op de huidige economische en arbeidsmarktsituatie kan voor deze categorie een verdere toetsing op een eventuele toekomstige arbeidsplicht achterwege blijven. Periodiek zal worden bezien of de arbeidsmarkt participatie van ouderen (nieuwe gevallen) mogelijk maakt. Het is onwenselijk en niet noodzakelijk dat ouderen die al langer in de bijstand zitten, intensief door gemeenten worden gecontroleerd op het naleven van de arbeidsverplichtingen, als de kansen op een betaalde baan zeer gering of niet aanwezig zijn. Volstaan kan worden met een zorgvuldige, eenmalige individuele beoordeling of voor deze persoon al dan niet perspectief bestaat op betaalde arbeid. Als dit niet het geval is, moet maatschappelijke participatie in de vorm van vrijwilligerswerk en/of mantelzorg zoveel mogelijk worden gestimuleerd.